

gočni korporaciji ves čas njenega obstanka do leta 1918.

Prišel je konec svetovne vojne. Velike države so se rušile, in prišel je tudi za nas dan osvobodjenja izpod avstrijskega jarma. Slovensko učiteljstvo se je dobro zavedlo tega važnega trenutka in šlo je s podvojeno silo na delo. Duša tega delovanja v organizaciji je bil Gangl. Sestavil je obširno spomenico, v kateri je navedel vse želje in zahteve slovenskega učiteljstva. To zgodovinsko važno spomenico je izročila dne 2. novembra 1918 posebna deputacija takratnemu predsedniku narodne vlade Josipu Pogačniku. Spomenica je imela velik uspeh: skoraj vse v njej navedene zahteve so se uresničile.

Takoj na to smo stopili v dogovor s srbskim in hrvatskim učiteljstvom glede ustanovitve osrednje učiteljske organizacije za novo našo državo. Priprave so bile dolgotrajne. Pojavilo se je več načrtov pravil; tudi slovenski učitelji smo jih sestavili in zopet so bila ta pravila po veliki večini delo današnjega jubilarja Gangla.

Leta 1920. se je vršil I. kongres vsega učiteljstva v državi in ustanovna skupščina UJU v Beogradu. S ponosom smem poudariti, da je skupščina osvojila Ganglova pravila. Tako smo ustanovili mogočno organizacijo, ki uspešno deluje v napredek šolstva, v korist učiteljskega stanu v državi. Pri ustanovitvi si je stekel Gangl neminljivih zaslug.

Gangl pa ni deloval samo v naši strokovni organizaciji, temveč je pomagal ustanavljati tudi naše gospodarske združenja in zavode in je marljivo deloval v njih. Omenim naj še Hranilnico in posojilnico »Učiteljskega konvikta«, »Učiteljsko samopomoč«, »Učiteljsko tiskarno«, »Tovarnico učil«, »Učiteljski konvikt« itd.

Naš jubilar je posvetil svoje duševne sile in bogate zmožnosti delu v prid šolstvu in učiteljstvu. Njegovo ime bo ostalo v vseh prihodnjih dneh z zlatimi črkami zapisano v analih učiteljske organizacije. Ključem mu iz dna srca: Dobrotne nebo naj ga ohrani še mnogo — mnogo let v ponos učiteljstva in v srečo in veselje njegove rodovine!

Luka Jelenc.

Sola bodi cerkev, kjer se darujejo srca plemenitosti in glave ved!

E. G.

Urednik „Učiteljskega Tovariša“.

Koliko Ganglove energije leži v »Učiteljskem Tovarišu«, bi nam lahko podal le celoten pregled vseh šifriranih, podpisanih in nepodpisanih člankov inotic ter uredniških korektur, ki so prešle njegove roke.

Prvič ga najdemo v seznamu sotrudnikov »Učiteljskega Tovariša« leta 1892. pod urednikom Žumrom, kjer je v 16. številki objavljen njegov »Prolog ob priliki abiturijentske veselice slovenskih in hrvatskih pripravnikov«. S prestopom praga iz učiteljskega v življenje je postal »Tovariš« spremljevalec njegovega dela. Povečini se je v naslednjih letih oglašal s pesnitvami: Jožetu Cimpermanu (1893., str. 113), Ivanu Tomšiču (1894., str. 129), kateremu je napisal tudi nekrolog, Simonu Gregorčiču (1894., str. 321). V istem letu ga najdemo v prozi tudi v listku »Šola in svet« (1894., str. 124, 140, 154, 171) in s psevdonimom »Kolega« pod nekrologom Jos. Gabrovška (1894., str. 378).

V nadaljnjih letih je razširil delokrog svojega dopisovanja in je pričel vzbujati zanimanje učiteljstva tudi za prosvetno gibanje drugega slovenskega sveta »Narodopisna češko-slovenska razstava v Pragi« l. 1895. (1896., str. 118, 195, 160). Drugi njegovi sestavki v l. 1895.—1897. so: Andr. Praprotnik (1895., str. 233), Po strašnih dneh (1895., str. 153), Šola in dom (1895., str. 129, 146, 162), Ob Praprotnikovem grobu (1896., str. 378), † Anton Nedved (1896., str. 333, 244), Tomšičeva slavnost (1897., str. 304, 313, 323). V teh letih najdemo med »Književnostjo« tudi ocenjena prva njegova književna dela »Pisanice« (1896., str. 374), »Iz luči in teme« (1897., str. 342, 361, 395), Materine sanje (1897., str. 14), Josin-Gangl: Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole (1897., str. 219, 251) in kjer je tudi »Naša pesem« (1897., str. 251).

Leta 1898. je postal Gangl sourednik »Učiteljskega Tovariša« in je kot tak zastavil svoje pero — ki je bilo mehko, kadar je pisal lirčne pesmi; neizprosno, kadar ga je zastavil v obrambo stanu; odločno v obrambi tovarišev; samozavest-

no, pri kazanju poti učiteljstvu — še bolj v prid in povzdigo učiteljstva. Pisati je pričel tudi organizacijske in izrazite stanovsko-politiške članke: »O naši stanovski organizaciji« (1898., str. 18), Pozdravljeni bodite! (1898., str. 169), Slavnostni prolog (1898., str. 177) ter temperamentni uvodnik prve številke (brez podpisa) »In hoc signo vincas« (1898., str. 1). Več člankov je še njegovih v tem letu, kakor tudi pozneje l. 1899., 1900., ki pa jih ni razbrati, ker so nepodpisani. »Učiteljski Tovariš« je postal že l. 1897. stanovsko-politični list, v teh letih je pa dobil še izrazitejši stanovsko-politiški značaj in je uvedel tudi v svoje predale obče veljavni princip, da so izhajali stanovsko-politiški članki v listu brez podpisa. Najdemo pa Gangla omenjenega med »Književnostjo«: »Iz luči in teme« (1898., str. 272), Zbrani spisi za mladino I. (1898., str. 102, 111, 127), Josin-Gangl: Drugo berilo in slovnica (1898., str. 222), Simion Jenko: Pesmi II. (1901., str. 83). V letniku 1902. sta njegova sestavka »Naše mladinsko slovstvo« (str. 250) in »Naše stališče« (str. 157—160 in 266—268), o čemer je poročal na XIV. glavni skupščini »Zaveze« v Trstu. Od tega leta naprej se je pričel na skupščinah močno uveljavljati in jim je posvečal obče mnogo pozornosti.

Leta 1903. je prevzel Gangl sam glavno uredništvo »Učiteljskega Tovariša«, ker ga je tedajni urednik Jakob Dimnik z novim letom odločil. Potem je bil Gangl »Tovarišev« urednik do sredi leta 1919., torej vseh šest souredništvo od leta 1898. polnih dvanajset let, izvzemši kratko dobo med vojno, ko je bil pri vojaki in v izjemnih prilikah, ko je list uredil naš predsednik tov. Luka Jelenc sam.

Ko je Gangl prevzel »Tovarišev« souredništvo, je pričel list izhajati v povečani obliki četverke na celi polji, trikrat na mesec. Važno je bilo leto 1900., ker se je tedaj izvršila preorientacija celotne organizacije učiteljstva in glasila na širši nacionalni podlagi v jugoslovanski smeri. Do leta 1890. je bil »Učit. Tov.« glasilo »Slovenskega učiteljskega društva«. Z letom 1900. je postal list last Zaveze in hkrati glasilo jugoslovanskega učiteljstva. Pod skupnim uredništvom J. Dimnika in Gangla v l. 1900. (1. štev.) je tedaj izšel program, v katerem podaja uredništvo sledečo načelno izjavo: »Učit. Tov.« bo zastopal interese jugoslovanskega učiteljstva; zavoljo tega pa bo tudi objavljal spise v slovenskem in hrvatskem jeziku. S tem uresničimo in očitvorimo oni prekrasni ideal, ki navdušuje vsakega pravega Slovana — namreč združenje in zblizanje južnoslovanskega naroda.« Sestavek je obsegal tudi podrobni uredniški program, ki se ga je Gangl držal vso svojo uredniško dobo.

V Ganglovi uredniški dobi se je razvil »Učit. Tov.« do popolnosti stanovsko-politiškega glasila. Z novim letom 1905. je postal tednik, s l. številko 1908. leta je izšel tudi v obliki povečan, na celi polji. Po času izhajanja, po obliki, po notranji ureditvi in po časovno primerni vsebini — v vseh smereh se je »Učiteljski Tovariš« reformiral.

Nemalo je imel Gangl pretrpeti osebno zaradi uredništva in duhovnega vodstva učiteljstva: toda imel je vse učiteljstvo za seboj, zato se ga klerikalna strahovlada ni upala uničiti tako, kakor je hotela. Lahko pa s ponosom rečemo, ako bi ne bil »Učit. Tov.« v tej dobi v tako odločnih in energičnih rokah, bi učiteljstvo ne imelo vsega — kar ima danes! Učiteljstvo se je pod vplivom »Učit. Tov.« pričelo osamosvajati na časnikarskem in gospodarskem polju.

V Ganglovi uredniški dobi je izbruhnila svetovna vojna. Izšla je znana okrožnica SLS, ki je razvila akcijo tudi zoper »Učiteljskega Tovariša« ter mu posebno v zlo štela srbofilsko tendenco. Na podlagi razmer je »Tovariš« mnogo trpel v tem času, a stal je tudi v najkritičnejši dobi vedno na braniku stanovskih pravic. Klerikalna stranka je s pomočjo avstrijske vlade napela vse sile, da uniči Engelberta Gangla. Najostudnejše denunciacije so romale iz Ljubljane in Idrije, na Dunaj, v Radgono, v Opatijo, v Gradec in v Trst. Za vsako ceno so hoteli uničiti Gangla in ga imeti kot svoj žrtev. Izposlovali so končno njega službeno premeščenje in ga dvakrat vteknili v vojaško suknjo.

Članki v Ganglovi uredniški dobi nam podajajo sledečo sliko njegovega vsestranskega delovanja: V obrambo! I. (1903., str. 209—211), II. (1903., str. 217, 218). — Govor na protestnem shodu v Ljubljani (1904., str. 2, 3, 4). † Leopold Ptrebin (1904., str. 55). † Konrad Črna-

logar (1904., str. 109). — Prolog (1905., str. 223).

Od leta 1906. zasledujemo Ganglove članke lahko po znaku +, ki ga je stavil ob začetku članka, t. n.: Demokratičnizacija (1906., str. 43). — K imenovanju novih okrajnih šolskih nadzornikov. Dvojna mera. — Končano je delo (1906., št. 52). — Naša organizacija. (1907., št. 13). — Učiteljstvo in parlament. (1907., št. 24). — Vstajajo — mrliči. (1907., št. 33). — Nezdrave razmere v kranjskem šolstvu. (1907., št. 40). — Učiteljstvo sebi. (1908., št. 2). — Hlapec Jernej in njegova pravica. (1908., št. 8). — Zastonj. (1908., št. 11).

V 18. številki 1908. leta je izbral svojo poslansko imuniteto v korist učiteljstva in priobčil oster članek »Nemorálnost in krivica« proti korupciji v deželnem šolskem svetu kranjskem — s polnim podpisom. Ves koncentrični ogenj klerikalnega časopisja je zaradi »take predrznosti« nameril nanj, kar tudi razberemo iz »Vestnika« (1908., št. 19. in 20). Gangl je krepko odgovarjal: »Inkvizitorji« (št. 32). — Hinavstvo in farizejstvo (št. 33).

Dalje so njegovi članki: Žrtve (1908., št. 46). — Žirovnikov slučaj (1909., št. 29). — Kritika kritike (1910., št. 15 in 17). — Izjava (1910., št. 21). — Z bojem do zmade. (1911., št. 1). — Hinavščina in hudobija. (1911., št. 42). — Važna odredba. (1911., št. 49). — Tomislav Ivkanec †. (1912., št. 10). — Pesem bodočih dni. (1913., št. 1). — Zaveza in — Družba sv. Mohorja. (1913., št. 9). — Pesem mladine. (1916., št. 11). — Novi soneti. (1917., št. 14). — Slovenska gimnazija v Trstu in še nekaj. (1917., št. 14). — Šolski ravnatelj A. Novak. (1917., št. 15). — Karel Wider. (1917., št. 19). — Morituri vos salutant. (1917., št. 25). — Meseca avgusta l. 1916. je napisal Gangl lep članek v počestčenje rojstne 60letnice bivšega urednika Jakoba Dimnika.

V 1. številki l. 1917. je dr. J. Šlebinger posvetil Ganglu spis — k literarni 25-letnici: Gangl pa Luki Jelencu k rojstni 60letnici (1917., št. 20) dolg uvodnik, kjer opisuje Jelenceve velike zasluge za učiteljstvo. Že leta 1913. je posvetil njemu članek »Naš Luka« (št. 36—37).

Znamenit je Ganglov članek »Jugoslovanstvo in učiteljstvo« (1913., št. 19), ki ima še danes programatično vrednost.

Ganglovi govori na učiteljskih skupščinah so objavljeni, v kolikor niso že nasteti: Sola in kmetiško vprašanje. (1908., št. 38). — Štiridesetnica državnega šolskega zakona. (1909., št. 38). — § 1. drž. šol. zakona (Na skupščini v Novem mestu). — Pozdrav slovenskemu učiteljstvu — ob 25letnici »Zaveze«. (1913., št. 36—37). — Naloge naprednega slovenskega učiteljstva — ob 25letnici »Zaveze«. (1913., št. 38).

Dolgo se je boril za ustanovitev stalnega strokovnega tajništva in obvezno naročitev »Učiteljskega Tovariša«, kar je realiziral s svojim »Poslovnikom«. (1914., št. 4).

Ob 50letnici »Učit. Tov.« in 25letnici »Zaveze« je izdal slavnostno številko »Učiteljskega Tovariša«. (1910., št. 1 in 1913., št. 36 in 37).

Pedagoške ocene je priobčil Gangl o Bežkovem vzgojeslovju. (1916., št. 16). — Bežkovo »Obče vzgojeslovje« — učna knjiga. (1917., št. 22). Ko je leta 1917. pričelo prvo predprezratno vrenje, je priobčil več razprav o preustrojitvi šolstva, med temi svoj spis »Načrt preustrojitve našega šolstva« (1917., št. 21). Ti sestavki so bili podloga znani poznejši Fleré-Ganglovi brošuri po prevratu. Tudi Fr. Levcu in Hubadu je posvetil dva spisa (1916., št. 25 in 26). Ganglove »aforizme o vzgoji in šoli« najdemo v »Vestniku« »Učit. Tov.« št. 11. l. 1898. s šifro »E«. Spretno je vzgajal pri uredništvu sotrudnike in dopisnike ter je s tem pokazal, da je bil tudi kot urednik — pedagog.

Mnogo je še člankov inotic, ki jih ni moči razbrati brez Ganglovega sodelovanja — položeni so stanu na oltar!

S 23. številko 1919. se je Gangl poslovil od uredništva »Učit. Tov.«, dasi ga je faktično oddal šele z julijem istega leta. Danes mu spleta »Tovariš« njegova dela v pester venec, ki ne bo ovenel, dokler bo bdela v učiteljstvu ona stanovska zaveza in oni smisel za delo, ki ga je sam sejal v učiteljske vrste.

Ivan Dimnik.

Zaupanje šolske mladine do učitelja je most, po katerem prehaja učiteljevo srce v srce mladine.

E. G.

Gangl in UJU.

»Življenje naj bude Ti delaven dan!«
S Gregorčič.

Če kdo med slovenskim učiteljstvom, tedaj je gotovo Gangl tisti, ki so mu bile gorenje besede življensko vodilo in so še danes petdesetletniku geslo vsega njegovega delovanja in nehanja, saj hodi današnji jubilar že nad četrto stoletja takorekoč z gorečo bakljo pred slovenskim učiteljstvom, kačoz mu v delu pota k srečnejši bodočnosti.

Kaj vse je bil Gangl nekdanji Zavezi, tega se ne da očrtati v kratkih besedah, trebalo bi vzeti v roke »Učiteljske Tovariše« zadnjih 25 let ter pazno prelistati številko za številko, kajti ogromni so skladi Ganglovega dela, ki so nanizani v njih — vsi iz ljubezni do šole in učiteljstva!

Pa ne samo pred prevratom l. 1918., posebno po razsulu črnožolte monarhije je dal Gangl svojemu delu polnega razmaha ter kot »Tovarišev« urednik bodril izpod okrilja častitljive Zaveze z besedo in peresom na delo za novo domovino.

»Naš program je za bližnji in bodoči čas — delo! Vztrajno, neumorno, smotno delo nam prinese one sadove, ki jih želimo sebi, šoli, narodu — vsej Jugoslaviji. Nihče ne sme malomarno stati ob strani! Vsak je pozvan, da odsej z mladeniškim navdušenjem in z vsemi svojimi silami služi sveti domovini!« Tako končuje Gangl svoj medprevratni uvodnik z dne 9. novembra 1918. leta v 24. številki »Učit. Tovariša«, na čigar naslovni strani blesti prvič nova označba: »Glasilo jugoslovanskega učiteljstva.«

In na delo se je z dobrim zgledom podal najprej Gangl sam. Vse svoje znanje in dolgoletno preizkušeno je dal na razpolago organizaciji, da bi skupaj z njo ustvaril nekaj trajnega in velikega. Načrte, ki jih je nosil leta in leta v svoji duši, je skušal polagoma udeležiti na nešteti učiteljskih sestankih, najbolj pa v upravnem odboru stare Zaveze, kjer je bil duša delovanja v prvem letu našega osvobodjenja.

Mimogrede omenjam prevažno »Spomenico narodni vladi SHS v Ljubljani«, ki je izšla v posebnem izdanju »Učit. Tovariša« dne 4. novembra 1918. V njej so bile obrazložene najnujnejše potrebe osnovnega šolstva in učiteljstva. Z ustanovitvijo lastne države — pravi spomenica — je postalo vprašanje enotnosti našega šolstva eno najvažnejših točk naloge pri naši narodni ureditvi. Da pa bo mogoče to vprašanje skupno obdelati, skliče naj se v ta namen konferenco iz vseh vrst učiteljstva, ki naj v skupnem posvetovanju določijo temeljna načela za izdelavo okvirnega zakonskega načrta našega šolstva in obče narodne vzgoje ter izvoli izmed sebe anketo, ki naj na podlagi temeljnih načel izdelava okvirni zakonski načrt.«

Kot predpogoj uspešnega kulturnega in narodnega delovanja je zahtevala spomenica zenačenje službenih prejemkov učiteljstva s prejemki in dokladi državnihih uradnikov. Materijalni strani učiteljstva je namreč posvečal Gangl največjo pažnjo. In slo je! Tekom dobrega meseca, in sicer dne 13. decembra 1919 je izšla najprej naredba o draginskih dokladah za l. 1919., kateri naredbi je takorekoč Gangl kumoval, nakar je sledila dne 30. decembra prva temeljita regulacija učiteljskih plač za Slovenijo, tako, da je mogel Gangl v novoletni številki »Učit. Tovariša« vzradoščen vzklikniti slovenskemu učiteljstvu: »Boj za kruh je dobojevan!«

Da, boj za kruh je bil začasno dobojevan, toda Ganglovo pravo delo v učiteljski organizaciji se je pravzaprav šele pričelo. Viden izraz tega intenzivnega dela so posamezne številke »Učit. Tovariša«, kjer so potekali izpod Ganglovega peresa pesniško navdahnjeni članki, najrazličnejši podlistki v vezani in nevezani besedi, temeljita poročila učiteljskih zborovanj, razne knjižne ocene in nepregledna vrsta vsemogočih časnikarskih drobtin. Vsi ti sestavki so pač najboljši dokaz Ganglove mnogostranske delavnosti ter idealne stanovsko-požrtvovalnosti v in po prevratni dobi, torej v času, ko sta poganjala vsepovsod materializem in egoizem svojo najubijnejšo rast.

Ne tedaj sebi, stanovski organizaciji je posvetil Gangl svoje izborne moči. Vsa njegova skrb je veljala le eni in edini misli: dvigniti organizacijo in po njej učiteljski stan do večjega ugleda in blagostanja. Ganglova zasluga je, da se je ustanovilo pod okriljem Zaveze stalno strokovno tajništvo, nekaka učiteljska informacijska pisarna, ki je pričela delovati takoj prve dni julija 1919. Danes lahko re-

čemo, da bi delo, ki je bilo izvršeno v naslednjih dveh, treh letih, sploh ne bilo izvršljivo, če bi ne imeli pravočasno v svoji organizaciji lastnega strokovnega tajništva. To mi bo vedel potrditi prijatelj in neprijatelj, ki je imel kedaj posla v našem učiteljskem uradu.

Toda Ganglov vedno stvarjajoči duh ni miroval. Političnemu ujedinjenju učiteljsva Srbov, Hrvatov in Slovencev naj bi sledilo še stanovsko. Uresničili naj bi se načrti kalimegdanske noči, porojeni v Ganglovi duši ob priliki prvega kongresa srbskega učiteljsva v Beogradu leta 1906. (Prim. »Sen poletne noči«, »Učit. Tov.« št. 22 iz leta 1919.)

»Zaveza mora preosnovati svoja pravila v tem smislu, da se lahko združi s Savezom dalmatinskih društev v Splitu, s Savezom učiteljskih društev v Zagrebu, s Savezom učiteljskih društev Bosne in Hercegovine v Sarajevu in z učiteljskim Uduženjem v Beogradu. To bo ponosno naše udruženje, za katerim smo hrepneli z dušo in srcem; tako ujedinjenje nam je ideal, ki naj se nam uresniči v bližnji bodočnosti.« Tako je pisal Gangl kmalu po prevratu v 26. številki »Učit. Tovariša« z dne 15. novembra 1918 in nadaljeval v naslednji, t. j. 27. številki z dne 29. novembra: »Pravočasno hočemo poskrbeti za odpravo vsega, kar stoji našemu združenju na poti. Razdružiti hočemo vse podeželske organizacije, kot jedro naj ostanejo le okrajna učiteljska društva, a svoji Zavezi poverimo nalogo, da ustvari našo skupno, enotno, mogočno stanovsko jugoslovansko združenje, ki naj zveže v zvestobi in bratstvu nas vse od Soče do Vardarja, od Gospe svete do Kosovega polja, kolikor nas je enega duha in ene misli!«

V številki 12. in 13. »Učit. Tovariša« z dne 28. marca 1919 je stopil Gangl z daljšim člankom (»Unija jugoslovanskega učiteljsva«) pred učiteljsko javnost ter v podrobnostih razložil, kako si predstavlja novo udruženje. Drugi članek z istim naslovom je izšel 14. maja 1919 v 20. številki »Učit. Tovariša«; v njem so očitani razgovori, ki jih je imel Gangl v Zagrebu 30. aprila 1919 s tovarišem Kirinom, predsednikom Saveza hrvatskih učiteljskih društev in tov. Skavičem, tajnikom istega Saveza ter dan nato še v Ljubljani s tov. Adžemovićem, zastopnikom srbskega učiteljskega Uduženja.

Razgovori so potekali na vsej črti ugodno, nakar se je Zaveza obrnila na vse hrvatske in srbske pokrajinske Zveze s prošnjo, da izrazijo svoje mnenje o zadevi ustanovitve učiteljske Unije.

Ganglova ideja je padla na rodovitna tla! Od vseh strani so prihajali na Zavezo ugodni glasovi: beogradsko Uduženje je med drugim poročalo sledeče: »Primili smo radosno Vaš poziv, kojim ste se obratili Srpskom Učiteljskom Uduženju s pitanjem: pod kakvim bi se pogodbama moglo izvesti ujedinjenje svih učiteljskih Uduženja v našem kraljevstvu. Makako da se ovo pitanje, koje je Vaš Savez pokrenuo, reši, mi Vam, draga braćo, unapred odgovoramo, da smo bili i ostali jedno i da čemo to jedno biti i u buduće. Savez neka imenuje i pošalje jednoga svoga delegata u Beograd, a pisati je i u Zagerb, Split i Sarajevo, da i njihova Uduženja pošalju svoje delegate na ustanacenje ovoga pitanja!«

Dogovor med prizadetimi Uduženji je bil gotov v kratkem času. Za dan 8. junija 1919 so bili povabljeni v Beograd delegati vseh pokrajinskih Uduženj v državi, ki so zastopali: Zavezo jugoslovanskih učiteljskih društev v Ljubljani, Savez hrvatskih učiteljskih društev v Zagrebu, Učiteljsko Uduženje v Beogradu, Učiteljsko društvo v Črni gori, Učiteljski Savez v Bosni in Hercegovini ter Savez učiteljskih društev v Dalmaciji; poleg navedenih delegatov so bili navzoči na beograjskem zborovanju tudi odposlanci učiteljsva iz Banata, Bačke in Baranje.

Štirinajst dni za tem, t. j. 22. junija so bila v Zagrebu ponovna posvetovanja, ki so se nadaljevala 24. in 25. junija v Beogradu, kjer je zastopal nekdanjo Zavezo poleg tovarišev Jelenca in Gnusa i tov. Gangl. »Učit. Tovariša« z dne 2. julija 1919 objavlja uspehe beograjskega sestanka v svoji 27. številki z dne 9. julija 1919 z naslednjim poročilom: »Na osnovi razgovorov je sklenjeno, da se zagrebški sklepi sprejmejo kot podlaga razprav na skupščinah poedinih zvez (udruženj), po katerih se hoče pripraviti material za kongres učiteljsva kraljevstva SHS.«

Drugo nič manj važno zborovanje za potek in razvoj snujočega se Uduženja se je vršilo dne 5. in 6. septembra istega leta v Ljubljani, kjer je celokupna delegacija Zaveze soglasno sprejela predloge, ki jih je stavil in utemeljeval Gangl v imenu

upravnega odbora Zavezinega. Ganglova jedrnata in temeljita izvajanja so žela splošno odobravanje zlasti od strani vodilnih srbskih učiteljev, ki so bili takrat navzoči na delegacijskem zborovanju. (Prim. Ganglov članek: »Za enotno strokovno organizacijo vsega jugoslovanskega učiteljsva«, »Učiteljski Tovariš« leta 1919., št. 38.)

Sprejeti Ganglovi dalekovidni predlogi so poleg drugih vsebovali sledeče točke:

1. Zaveza jugoslovanskega učiteljsva v Ljubljani se razdruži.

2. Priporoča se, da se enako razdružijo tudi vse druge pokrajinske učiteljske organizacije v državi.

3. Osnuje naj se skupna in enotna stanovska učiteljska organizacija s centralo v Beogradu, ki ji naj določi ime in da pravila splošni učiteljski kongres.

4. Temelj tej organizaciji so okrajna učiteljska društva, osnovana na enotnih pravilih.

5. Centralo naše skupne organizacije reprezentuje začasno upravni odbor Učiteljskega Uduženja v Beogradu, ki naj se pomnoži z zastopniki slovenskega in hrvaškega dela učiteljsva.

6. Tak upravni odbor ima nalogo, da izdela načrt pravil za skupno organizacijo in za okrajna učiteljska društva ter skliče učiteljski kongres kot ustanovno skupščino naše bodoče skupne stanovske organizacije.

Po ljubljanskem delegacijskem zborovanju je pričelo tiho notranje delo v posameznih okrajnih društvih. Mnogo tvarine razgovorom je nudil v tistem času načrt zakona o narodnih šolah, ki je bil izšel v »Tovarišev« prilogi dne 17. septembra 1919. leta; nemalo se je po društvi tudi razpravljalo o načrtu pravil, ki naj ustvarijo temelje bodoči učiteljski organizaciji v kraljevini SHS.

Tudi vodstvo v likvidaciji se nahajajoče Zaveze ni držalo rok križem. Baš ono je imelo posla čez glavo, saj se je z urnimi koraki bližal prvi učiteljski kongres, ki je bil določen za dan 18. julija 1920 v naši prestolnici v Beogradu. Glavno, kar je bilo treba za kongres pripraviti, so bila pravila, ki jih je priobčil »Tovariš« v prilogi k številki 23. z dne 10. junija 1920, torej pravočasno dovolj, da se je slovenska delegacija lahko pripravljena podala na svoj prvi veliki praznik v Beograd. Osnutek pravil, slovenski namreč, je sicer sestavljal in sestavil likvidacijski odbor Zaveze jugoslov. učiteljsva v Ljubljani, ne izdam pa prav nobenih tajnosti, če naglašam, da je tudi pri tem poslu odlično sodeloval tovariš Gangl in da je osnutek pravil — priobčen v »Tovariš« — v bistvu tak, kakoršnega si je zamislil v svoji širokopoteznosti Gangl sam.

Slovensko učiteljsvo je odšlo tedaj z Ganglovim osnutkom na kongres v Beograd ter priborilo dne 18. julija 1920 temu osnutku sijajno zmago. »Učiteljski Tovariš« (z dne 29. julija 1920, št. 28.), ki je poročal precej obširno o takratnih kongresnih dnevih, piše tozadevno: »Slovensko učiteljsvo je prišlo na kongres z določenim programom in ponovno zre danes na svoj trud, saj je kongres sprejel ves njegov načrt udruženja brez vsakršnih izprememb in ga postavil temeljem naše nove organizacije. Delo naše Zaveze je na kongresu praznovalo svoje veliko zmagoslavje!«

Z ustanovitvijo UJU je videl Gangl svoj dolgoletni sen uresničen in svoje delo pri organizaciji za končano. Izvolitve v novi upravni odbor ni sprejel, ker mu obilni poklicni posli niso dovoljevali, da bi mogel zadostno časa in truda posvečati organizacijskemu delu. Umaknil se je tiho v ozadje ter dal prostora drugim, mlajšim...

»Dixi et salvavi animam meam! Črtal sem le v širokih konturah. Eden je moral začeti, sedaj govorite drugi! Izpreminjajte in nasvetujte kakor vam drago, le enega mi ne vzemite: vere v bodočnost jugoslovanskega učiteljsva!« Te besede je zapisal Gangl sicer leta 1919. (»Učit. Tov.« št. 12. in 13. z dne 23. marca 1919), a bile bi primerne ob njegovi odhodnici po srečno zaključenem kongresu. Če bi jih Gangl pisal tik po kongresu leta 1920., bi jaz videl v njih njegovo slovo od dela za organizacijo jugoslovanskega učiteljsva, toda ker so bile k sreči že prej in ob drugi priliki izgovorjene, sem prepričan, da bo stal Gangl tudi še pri kakem poznejšem svojem jubileju našemu UJU zvesto ob strani, veselo se spominjajoč dela sredi udanega mu slovenskega učiteljsva!

Idejni utemeljitelj UJU naj živi!

Pavel Plesničar.

Gangl kot politik.

Brzojavka: Idriza, 4. marca 1908.

»Pri današnji ožji volitvi za deželni zbor kranjski je bil proti dekanu Mihi Arku izvoljen deželnim poslanjom učitelj Engelbert Gangl.« (Učit. Tov., 1908 št. 10.)

O človeku, ki je žrtvoval vse svoje duševne sile in vrline vedno le v prospeh svojega naroda in vzgoje mladine, ki so mu bili najvažnejši predvsem vzgojni in kulturni cilji in ki je ves čas svojega plodonosnega delovanja nesebično delal in ustvarjal, ne ozira se na trenutno politično razpoloženje, je težko govoriti o njem kot politiku. Vendar ga hočem pokazati, ne toliko kot politika v pravem pomenu besede, pač pa kot neumornega delavca, ki je znal vedno in povsod izkoristiti prilike tudi na političnem polju v korist svojemu stanu in trpečemu ljudstvu. To je naš tovariš in prijatelj Gangl! Pravi politik Gangl ni bil nikoli, ker mu tega ni dopuščala njegova plemenita, mehka in globoko čuteča duša, njegova nesebičnost in požrtvovalnost ter njegovi vzvišeni cilji, ki jim je služil celo svoje življenje in jim posvetil vse svoje delovanje. Zato je bil politik le v toliko, kolikor so ga v to prisilile razmere in razne druge okolnosti.

In tako se je tudi zgodilo, da je bil leta 1908. izvoljen deželnim poslancem v bivši deželni zbor kranjski.

Vest je vzbudila med naprednimi slovenskimi krogi veliko veselje in radost, posebno pa v vrstah kranjskega naprednega učiteljsva, ki je to izvolitev z veseljem pozdravilo, osobito, ker je bil Gangl prvi napredni učitelj, ki je prišel takrat v kranjski deželni zbor. Obenem pa je učiteljsvo videlo v njegovi osebi svojega velikega in nesebičnega zagovornika, svojega zvestega tovariša, ki je nastopil vsikdar neustrašeno za koristi svojega stanu in šolstva sploh.

S to izvolitvijo se je takorekoč pričelo njegovo politično delovanje. Ni stopil samovoljno v politično arena, ampak ljudstvo, ki je poznalo učitelja Gangla, ki je znalo ceniti njegove sposobnosti in dela, to ljudstvo ga je poslalo tja, kjer naj po svojih velikih, prirojenih zmožnostih dela, gradi in ustvarja. Sledil je ukazu svojih volilcev in šel na odgovornosti in dela polno pot, ne boječ se truda in političkih viharjev, s samozvestjeto, da hoče posvetiti vsa svoja dejanja in nehanja le v dobrobit svojega stanu in brezpravnega ljudstva.

Kot poslanec je takoj razvil svoj program, sloneč na principih narodnosti, svobodomiselnosti in demokratizma ter je stavil kulturno vprašanje, to je izobrazbo naroda, na čelo vseh drugih vprašanj. Povdarjal je, da zamore le prosvetljeno ljudstvo biti deležno sadov oživiljajoče kulture. To nalogo pa ima vršiti ravno šola, ki naj bo popolnoma neodvisna; svobodno naj se razvija njena moč in naj neovirano služi svojemu narodu. (»Učit. Tov.« 1908, št. 8.) Tako je dejal učitelj in poslanec Gangl, in ko je bilo meseca junija 1908 sklicano prvo zasedanje kranjskega deželnega zbora, je bil Gangl tisti, ki je povzdignil svoj glas in se v razpravi o volilni reformi zavzel za pravice brezpravnih — za pravice delavstva. Zastopal je namreč stališče splošne, direktne, tajne in enake volilne pravice, s čimur je pokazal, da umeva socialne in političke razmere našega najbednejšega prebivalstva in da čuti z onimi, ki so bili do tedaj prezrti in niso imeli besede pri zakonodaji v deželnem zboru kranjskem. (»Učit. Tov.« 1908., št. 26.)

Kakor je čutil z brezpravnim delavstvom, še tem večja vez in ljubezen ga je spajala s stanom, ki mu je pripadal sam. Kot poslanec in učitelj se je vedno udeleževal vseh stanovskih zborovanj, kjer je v svojih globoko zamišljenih, temeljitih in jedernatih govorih bodril učiteljsvo k delu in vztrajnosti, očrtal stališče svojega stanu in se toplo zavzemal za zboljšanje gmotnega stanovskega vprašanja. Na četrtem shodu kranjskega naprednega učiteljsva, ki se je vršil v decembru istega leta v Ljubljani, je med drugim dejal: »Ljubim to zemljo, ker sem zaradi nje, iz nje in zavoljo nje, ampak nočem, da mi ta zemlja hrani samo grob, hočem da mi daje tudi kruha. Če je ta zemlja toliko močna, da nosi na sebi tujstvo, ki se tako prešerno razvija vzlic krvavim dogodkom 20. septembra, mora biti močna tudi toliko, da hrani nas. Ali je močansamo tisti, ki izrablja to zemljo in ki nameče vanjo seme, da rodi renegate...« To so bile za tisto dobo ostre in pikre besede, ki se jih je drznil izgovoriti le človek

čiste duše ter velikega spoštovanja, in to je bil Gangl. V istem govoru je nadaljeval: »Vera, da je človek, človek, je največje spoznanje. Iz prečičanja, da je samo za vest najlepši plod vsake šole, se rodi največja moč, ki jo lahko posamezniki razvijajo v samoobrambo. Naše ljudstvo se bo branilo, ako bo močno v svojih duševnih silah, ako bo močno v gospodarskih pozicijah. Duševna osamosvojitvev in pa ona na gospodarskem polju naj nas vse zedini, da rešimo najprej ljudi, da se zavedo sami sebe. Naša pot bodine odljudstva, ampak k ljudstvu. Naše zadoščenje je to, da je naša bodočnost zidana tam, kjer so množice brezpravnih, izkoriščanih ljudi, bodisi v političškem, bodisi v gospodarskem oziru.« (»Učit. Tov.« 1909., št. 2.). Citiram te pomembne besede, ker se v njih zrcali veliko njegovo hrepenenje po izobrazbi naroda in stanovskem ujedinjenju in ki iz njih zveni, da je bil kot politik obenem tudi veliki učitelj, ki je čutil in prenašal vse gorje svojega naroda, osobito še svojega stanu.

Kadarkoli je bilo sklicano zasedanje bivšega deželnega zbora kranjskega, vselej smo imeli priliko poslušati Gangla, ki je v svojem vedno dobro zasnovanem govoru s stvarnimi in tehtnimi argumenti podprl svoje predloge in resolucije tako, da mu niti njegovi politični nasprotniki niso mogli ugovarjati. Bil je vsestransko in izredno delaven, posebno pa v deželni zbornici. Tako je že pri prihodnji seji, ki se je vršila v februarju 1909. leta, zavzel stališče demokratizacije vseh javnih zastopstev, predvsem takratnega deželnega šolskega sveta. Na demokratskih načelih slonečem govoru se je postavil na stališče pravičnosti in zahteval spremembo deželnega šolskega zakona v toliko, da voli učiteljsvo svoje zastopnike v deželni šolski svet samo, in da naj ima osnovnošolsko učiteljsvo v njem sorazmerno po dva, srednješolsko pa po enega zastopnika. (»Učit. Tov.« 1909., št. 6.). Seveda so te resolucije pri takratnih političnih razmerah — akoravno so bile podane v interesu celokupnega učiteljsva — padle v vodo, istotako kakor pozneje regulacija učiteljskih plač.

A kljub vsem tem razočaranjem in političnim demagoštvom Gangl ni izgubil poguma, kajti imel je vero v pravičnost in v one ideale, ki so ga vodili pri vsem njegovem stremljenju v doseg smotra, ki si ga je načrtal v svojem programu. Ostal je vedno neizprosno, moč jaklen, moč istih nazorov in principov in ni klonil tilnika niti v najhujših političkih borbah. Ko je bila 14. oktobra 1909. leta sklicana 25. seja bivšega deželnega zbora kranjskega, je stopil Gangl vnovič na plan, zastopajoč interese svojih gladnih tovarišev in hoče odpreti oči in ušesa vsem onim, ki niso ne videli in ne slišali. V mislih je imel vedno svoj stan, ker je živel in trpel z njimi, zato je storil zanj vse, kar je bilo v njegovi moči. Predvsem mu je bilo na srcu gmotno stanovsko vprašanje. To vprašanje je bila odprta rana na učiteljskem telesu, ki je krvavela in klicala po ozdravljenju, a ni našla razen Gangla ljudi, ki bi ji bili pripravljeni dati leka. V ta namen je stavil v svrhu lažje in hitreje izvedbe in rešitve tega vprašanja samostojni predlog glede uvedbe kulturnega davka, ki naj bi se raztezal na industrijska podjetja, banke, hranilnice in zadruga, obenem pa predlagal, da prevzame država vsaj polovico vseh stroškov za vzdrževanje osnovnega šolstva in učiteljsva. Istočasno je stavil tudi predlog, v katerem se je zavzel za 35letno službeno dobo, všteti provizorična in vojaška leta. Vse te predloge je v svojem daljšem govoru obširno utemeljeval in podal naravnost pretresujočo sliko bede, ki je razjedala in uničevala celotni učiteljski stan. A vse te lepe besede niso našle odmeva v bivši kranjski zbornici, in samo zato, ker so izšle iz ust naprednega učitelja-trpina. Stavil je še druge predloge in resolucije, a za vse je našel le gluha ušesa. (»Učit. Tov.« 1909., št. 42.). Pa kljub temu ni obupal, ker je bil uverjen, da bo končno takratna večina v deželni zbornici vendarle prišla do spoznanja, da je treba lačne nasititi in žejne napojiti. Zato je v zasedanju 31. januarja 1910 prišel zopet s predlogom glede zboljšanja gmotnega stanja kranjskega učiteljsva in je v svojem govoru obširno razpravljalo o hlapcu Jerneju in njegovih pravicah. — (»Učit. Tov.« 1910., št. 9.). Zapustil je z gnevom zbornico in se podal med učiteljsvo, kjer